

Н-34

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УРСР

КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ВИПУСК III

«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»
КИЇВ — 1958

Д. І. ТРАЙТАК,

асистент

СУСПІЛЬНО-ВИРОБНИЧА ПРАЦЯ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ ТА ЇЇ НАВЧАЛЬНЕ ТА ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ

(Вивчення досвіду Глеєватської школи, Криворізького сільського району, Дніпропетровської області)

Для успішного здійснення політехнічного навчання вчителі біології повинні привчати учнів до праці в сільськогосподарському виробництві. Це можна виконати при тісному поєднанні навчання з виробничою працею, якщо така праця буде підпорядкована навчально-виховним цілям школи.

Досвід кращих шкіл нашого району дає багато прикладів успішного здійснення важливого завдання — поєднання навчання з продуктивною працею на шкільній дослідній ділянці, майстерні школи чи колгоспу, на тваринницькій фермі чи в колгоспному полі.

Добре налагоджена справа у виконанні вищепоставленого завдання в Глеєватській семирічній школі, Криворізького сільського району (директор Бельченко М. О., вчитель біології Ертман М. Є.).

Глеєватська школа знаходиться у вигідному з виробничого боку оточені і це сприяє проводити продуктивну виробничу працю школярів. Вона розташована в центрі передового в районі колгоспу «Победа», який має багатогалузеве господарство і давно є колгоспом-мільйонером. А передове соціалістичне підприємство є найціннішою базою, що відкриває величну перспективу у вирішенні однієї з основних проблем марксистсько-ленінської педагогіки — проблеми поєднання навчання з виробничою працею. Крім цього, біля школи розташована зразкова шкільна навчально-дослідна ділянка площею 1 га, добре обладнана майстерня, де учні набувають умінь і навичок користування ручними інструментами, що є необхідною умовою для успішного здійснення навчально-виробничої праці учнів у сільському господарстві.

Роботу на навчально-дослідній ділянці проводять усі учні.

Сама ж ділянка добре спланована і відповідає вимогам шкільної програми.

Ділянка має відділи: плодовий сад, ягідник і виноградник, квітник, плодову шкільку і розсадник, колекційні ділянки та овочеву і польову сівозміни (рис. 1).

Плановість роботи та послідовність видів робіт дає можливість учителю біології Ертману правильно вирішити поєднання навчання з продуктивною працею в сільськогосподарському виробництві. На доказ цього звернемося до практики залучення учнів до підготовки вирощування гібридної кукурузи-

Рис. 1. Загальний вигляд шкільної навчально-дослідної ділянки.

дзи. Тов. Ертман при проходженні теми «Насіння, сівба» дає всім учням завдання посадити кукурудзу в горщики на різну глибину, створивши при цьому однакові умови для горщиків (тепло, поливання, ґрунтову суміш). Учні повинні записати в щоденники, який час пройшов від посіву до сходів, які появились сходи та простежити самим, чи вплинула глибина заготання насіння кукурудзи на швидкість і якість сходів.

З початку навчального року, після закінчення робіт на ділянці і організації виставки, дається завдання на майбутній рік. Одноразово з цим учні закріплюються за окремими ділянками. Учень чи ланка знайомляться з полем, де буде висіватись кукурудза, і завчасно готують його до весни. Взимку вчитель проводить бесіди для юних кукурудзководів про те, які треба добрива заготувати і вивезти на поле, яке відібрати насіння для посіву з початків.

З цією метою проводиться також екскурсія до зерносховища колгоспу, де учні знайомляться, як колгосп зберігає почат-

ки для посіву та як проводиться калібрування насіння. На цій же екскурсії вчитель знайомить учнів з зерноочисними машинами і проводить прості практичні роботи (по домовленості з бригадиром) по очищенню посівного матеріалу на трієрі.

Для більш свідомої роботи в майбутньому, а також, щоб зацікавити учнів цією роботою, т. Ертман рекомендує для учнів книжки з серії науково-популярної літератури (Остроумова «Рассказ о кукурузе», Уліна «Зеленый богатырь»). В зимовий час учні збирають органічні добрива та попіл, вивозять його на шкільну ділянку і на піонерські гектари на колгоспному полі. Так, наприклад, в 1955 р. було зібрано і вивезено 129 т органічних добрив на колгоспне поле.

Протягом 1955 р. учні провели снігозатримання на площі 220 га, очистили 150 га посівної площі, посадили у колгоспному парку 315 дерев і кущів, виготовили 7800 земляно-перепнійних горщечків, прорвали 106 га кукурудзи. 92 учні (5—6 класів) працювали на роздільному збиранні кукурудзи (збрали врожай з площі 19 га).

З наведених цифрових даних видно, що учнями була проведена велика робота безпосередньо в колгоспному виробництві. Учні не просто виконували роботу, вони закріплювали теоретичні знання, набуті в класі, а також практичні вміння, набуті при виконанні робіт на шкільній навчально-дослідній ділянці.

В якій же формі проводилось поєднання виробничої праці в сільському господарстві з успішним виконанням шкільної програми? Це важливе питання ми висвітливо на окремих прикладах.

На протязі декількох років учні Глеєватської школи вирощують кукурудзу на піонерських гектарах. Усі види роботи учитель біології т. Ертман пов'язує з шкільною програмою. Наприклад, при проходженні теми «Живлення рослин з ґрунту» учні довідуються про поживні речовини (органічні і мінеральні), що їх всмоктують разом з водою кореневі волоски. Учитель підкреслює, що чим більше буде в ґрунті поживних речовин, тим вищий врожай одержимо тієї рослини, яку будуть вирощувати на цій ділянці. Коли на піонерських гектарах ми повинні виростити високий врожай кукурудзи, то слід забезпечити необхідні для цього умови (в ґрунт внести відповідну кількість органічних та мінеральних добрив). Далі учням пропонується збір і вивезення на поле гною і попелу.

Яку роботу виконували учні при вирощуванні кукурудзи на піонерських гектарах?

Обробіток ґрунту проводився машинами. Учні лише були на екскурсії, коли проводилась оранка поля під кукурудзу на зиму. Вони виміряли глибину оранки, визначали механічний склад ґрунту. Весною допомагали у затриманні талої води, а також

у своєчасному боронуванні для збереження вологи у ґрунті (частково в позаурочний час). Під час посіву кукурудзи були на екскурсії, де познайомилися з квадратно-гніздовою сівалкою і квадратно-гніздовим посівом. Учитель шляхом бесіди повторив з учнями на полі, які ще відомі учням способи посіву, крім квадратно-гніздового. Учні дали відповідь на запитання, чому пшеницю сіють не квадратно-гніздовим, а рядовим чи перехресним способом. Далі учні виміряли ширину міжрядь (їх вражає надзвичайно точне відбиття квадратів) і визначили глибину загортання та кількість насіння в гнізді. Одноразово з посівом у полі учні висіяли зерна кукурудзи і в земляні горщечки, щоб в майбутньому (якщо з якихось причин не зійде зерно в гнізді або загинуть рослини від механічного пошкодження) зробити підсадження рослин, вирощених в горщечках.

Від появи сходів і до збирання врожаю учні проводять догляд і ведуть спостереження.

Як же планується виробнича праця учнів на колгоспному полі та як вона пов'язується з поглибленим вивченням ботаніки?

Роботу в полі розпочинають о 8-й год. ранку і закінчують о 10-й год. (для учнів, що навчаються в 2-у зміну) та з 17-ти год. до 19-ти год. — для учнів, що навчаються в 1-у зміну (один раз на тиждень) з таким дозуванням часу:

а) шлях до місця праці	— 15 хв.
б) бесіда вчителя та вивчення мети праці на піонерських гектарах	— 15 „
в) праця учнів	— 30 „
г) відпочинок (перерва)	— 15 „
д) праця після перерви	— 20 „
е) прийняття роботи та підведення підсумків	— 10 „
є) шлях до школи	— 15 „

Всього 2 години.

В канікули робота проводиться на протязі 4-х год. (з 8-ми год. ранку до 12-ти год. дня). В жаркі дні, по домовленості, працювали зранку 2 год. (з 8-ми до 10-ти год. ранку) і ввечері (з 18-ти год. до 20-ти год.).

Учитель біології т. Ертман завчасно продумує зміст роботи з таким розрахунком, щоб система проведених заходів викликала інтерес учнів до виробничої праці, інтерес до вивчення життя рослин. Для прикладу ми приводимо методичну розробку уроку на кукурудзяному полі.

Тема уроку: «Створення необхідних умов для нормального росту і розвитку рослин кукурудзи. Розпушування ґрунту, проривання».

Мета. Домогтися повного розуміння учнями, які саме умови необхідні для нормального росту і розвитку рослин та виробити практичні вміння і навички по догляду за культурними рослинами.

Обладнання уроку:

1. Сапи	— 26 штук
3. Гербарні папки	— 26 „
3. Зошити і олівці	— 26 „ (для кожного учня, по кількості учнів у класі).

Хід роботи. Перевіривши наявність учнів, учитель запитує, як почувають вони себе (можливо, хто хворий). Далі вказує на зміст і завдання роботи. У вступному слові вчитель вказує на важливість серйозного ставлення до роботи, бо недоброякісна робота на полі може привести до зниження врожаю. Потім пропонується учням взяти сапи і йти до місця роботи.

На кукурудзяному полі вчитель ставить учнів в ряд, так, щоб було видно і чути всім його інструктивні пояснення. В цьому поясненні вчитель зазначає, що міжряддя добре оброблені механічним способом, але навколо гнізда залишились невеликі ділянки необробленої землі. Робота й буде полягати в тому, щоб обробити ці діляночки (розпушити ґрунт і знищити бур'яни), а також залишити в гнізді не більше двох рослинки. Решту рослинки видалити з гнізда (прорвати).

Після цього вчитель ставить запитання до учнів:

Для чого ми будемо проводити розпушування ґрунту? Для чого треба знищувати бур'яни? З якою метою ми робимо проривання рослин? Які рослини треба видалити з гнізда? та ін.

На перше запитання учень дає відповідь: «Коли ми проводимо розпушування ґрунту, то доступ повітря до кореня буде кращий, коріння будуть добре розвиватися, а добре розвинене коріння забезпечує потребу рослини у воді і розчинених в ній мінеральних солях». На запитання «Хто доповнить відповідь?» другий учень говорить, що, розпушуючи ґрунт, ми руйнуємо корку, яка утворилася після дощу, цим зменшуємо швидкість випаровування вологи.

На друге запитання учениця відповідає, що бур'яни висмоктують поживні речовини з ґрунту і їх менше залишається для кукурудзи. Учитель доповнює: «Проривання слід проводити для того, щоб збільшити площу живлення, а коли це буде зроблено, то залишені проріджені рослини будуть краще рости, ніж при загущеному посіві. Ось, дивіться — в цьому гнізді є 5 рослинки; якщо ми залишимо всі ці 5 рослинки, то вони будуть кволі, а від таких рослинки не слід чекати врожаю. Коли ж ми залишимо в гнізді 2 рослини, то для них вистачить і вологи, і мінеральних солей. Вони матимуть добре розвинену кореневу

систему, а також стебло і в майбутньому дадуть великий урожай. Бур'яни, що трапляються, слід добре висапати, бо більшість з них розмножуються вегетативно і насінням. Коли ми погано висапаємо їх, то вони дадуть велику кількість кореневих пагонів, будуть пригнічувати культурні рослини, що приводить до зниження врожаю. Які вам відомі найбільш поширені бур'яни, що розмножуються і вегетативно і насінням?», запитує вчитель. Учениця відповідає, що берізка польова і осот добре розмножуються кореневими паростками і насінням. Друга учениця до-

Рис. 2. Робота учнів на піонерських гектарах. Прополка.

повнює, що пирій також розмножується кореневищем і насінням. Учитель доповнює, що «на нашому полі дуже багато зустрічається мишію, насіння якого стільки висівається в ґрунт, що після невеликого дощу все поле вкривається ним, якщо вчасно його не висапати. В ході роботи, треба кожному взяти по 2 екземпляри рослин-бур'янів і закласти в гербарну лапку, записавши число, коли взята рослина і на якому полі. Збір бур'янів буде проводитися і в наступні дні роботи, аж до збирання врожаю. Це дасть можливість скласти гербарій найбільш поширених бур'янів на полі кукурудзи, а також виявити час найбільшого розвитку бур'янів, що в певній мірі допоможе вести боротьбу з бур'янами у майбутньому».

Після цього учні стають до рядків і починають працювати. Учитель слідкує за виконанням роботи та поправляє, якщо

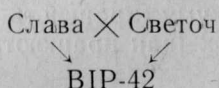
хтось з учнів недоброякісно виконує її. Працюють учні 30 хв. Біля лісозахисної смуги роблять відпочинок — 15 хв. В час відпочинку вчитель розповідає про історію кукурудзи та про її народногосподарське значення. Підкреслює роль рішень ЦК КПРС про поширення посівів кукурудзи. В доповнення до розповіді зачитує статтю «З літопису кукурудзи» (Остроумов, «Рассказ о кукурузе»). Після перерви учні знову приступають до роботи і працюють 20 хв. А після закінчення роботи вчитель відзначає учнів, які добре працювали, робить підсумки і разом з ними повертається до школи.

В такому плані проводились і інші види робіт по вирощуванню кукурудзи на піонерських гектарах.

Проведення робіт учнями на піонерських гектарах на високому агротехнічному рівні дало свої наслідки.

На піонерських гектарах в 1955 р. зібрано по 38 ц з га, в той час як колгосп зібрав в середньому по 32 ц з га.

Така робота добре готує учнів до вирощування гібридної кукурудзи, яку проводять шестикласники. Задовго до весни учитель біології знайомить учнів з методикою одержання гібридної кукурудзи. Учням з'ясовано, що материнською рослиною буде простий міжлінійний гібрид «Слава» (самозапильні лінії 44 × 38), а батьківською — простий міжлінійний гібрид «Светоч» (самозапильні лінії 40 × 43):

Шестикласники познайомились з посівом. Для того щоб більше зібрати гібридної кукурудзи, посів провели квадратно-гніздовим способом в такому порядку — два рядки материнської рослини і один рядок батьківської. Щоб видніше були рядки батьківської рослини, додавали до зерна кукурудзи насіння соняшника (як маячну культуру).

Вирощування гібридної кукурудзи зв'язувалося з поглибленим вивченням життя цієї високоврожайної культури. Перед початком роботи вчитель ставить завжди ряд запитань, на які учні повинні дати відповідь, а коли такої відповіді не буває, то сам на конкретних прикладах пояснює. Наприклад: Чому коли проводять сапання вдруге, то злегка підгортають рослини? Якщо ми в кукурудзи і соняшника зріжемо верхки, як це вплине на ріст? Ці запитання спрямовують учнів на розуміння вставочного (інтеркалярного) росту кукурудзи і інших злакових рослин. Чому в гніздах материнської рослини залишаємо не більше двох рослин, а в гніздах батьківської — в 2 рази більше? Ці і інші питання дають можливість в польових умовах при виконанні роботи поглибити знання з ботаніки, набуті в процесі навчання в класі.

В короткій статті нема можливості зупинитись на інших видах суспільно-виробничої праці учнів на дослідній ділянці та на колгоспному полі. Це питання буде висвітлено автором більш детально в інших статтях або монографії.

Підводячи підсумки, можна сказати, що систематична робота на шкільних навчально-дослідних ділянках, в майстерні та на полях колгоспу дала можливість колективу вчителів Глеєватської школи виховати в учнів благородні патріотичні почуття любові і гордості за свій рідний колгосп-мільйонер. У великих досягненнях колгоспу та колгоспників вкладена і їх скромна праця. Така робота не тільки викликала інтерес до поглибленого вивчення життя рослин, а й виховала любов до села, до сільськогосподарського виробництва. Прикладом цього може бути той факт, що вихованці школи працюють на постійних роботах рідного колгоспу. Наприклад, Шевченко Ганна — доярка, в 1955 р. надоїла понад 3000 л молока від кожної закріпленої за нею корови, Чумаченко Ніна — доярка, Фатько Ніна — доярка, Щупля Ніна — доярка, які надоїли понад 2000 л молока від кожної фуражної корови. Фуголь Катерина, Зубенко Ніна, Косяк Явдоха працюють ланковими в колгоспі. Ганзіна Катерина, Барліт Раїса, Кушнір Катерина, Заєць Зіна, Байдаченко Валентина, Фуголь Яків і інші закінчили сільськогосподарський технікум і працюють агрономами в колгоспах. Сінько Олександр, Красовський Геннадій, Лазоренко і інші після закінчення технікуму працюють механізаторами МТС, Підвалюк Іван, Гребенюк Іван працюють трактористами в колгоспі.

За досягнуті успіхи в роботі учнів на навчально-дослідній ділянці та на полях колгоспу кращі учні-юннати школи були учасниками ВСГВ 1955 р. і 1956 р.

Це тільки початок, а скільки трудівників колгоспного села виховує і виховає у майбутньому школа. Тут, за партами, учні школи оволодівають майстерністю вирощування високих врожаїв і під керівництвом педагогічного колективу школи успішно справляються з тими великими завданнями, що поставив у своїх рішеннях XX з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу перед працівниками освіти.